

Özet

Güney Kafkasya'da devletlerin tarihi ve siyasi ilişkileri çok uzun zamanlara dayandığı için bu coğrafyada tarihsel süreçler birbirine bağlı şekilde ilerlemiştir. Bu coğrafya, ismini Kafkas Dağları'ndan almaktadır. Bir geçiş coğrafyası olan Kafkasya, "güney" ve "kuzey" olarak siyasal açıdan ayrılmış olsa da tarih boyunca bu coğrafya bir bütün olarak var olmuştur. Çünkü burası, halkların geçiş noktasıdır. Tarih boyunca kuzeyden güneye, güneyden kuzeye hep bir geçiş güzergâhı olmuştur. Bunun tarihî izleri bugün dahi görülebilmektedir.

Bölgedeki üç ana geçiş şunlardır: Birincisi Derbent'tir. İkincisi Abhazya (Suhum) bölgesidir. Üçüncüsü ise Rusya'yı Gürcistan ile bağlantı kuran ve Rusların "Gürcü Askeri Yolu" olarak adlandırdığı geçittir. Coğrafya, jeopolitik dengeleri doğrudan etkileyen unsurlardan biridir. Tarih boyunca bu coğrafya büyük güçlerin hâkimiyet alanı olmuştur; sürekli bir mücadele söz konusudur.

2022 ve 2023 yıllarında dünyada ve Güney Kafkasya'da yaşanan olaylardan sonra Rusya'nın Güney Kafkasya'daki jeopolitik alanında ciddi bir zayıflama yaşanmıştır. Bu jeopolitik değişim sonrası Türkiye'nin Güney Kafkasya ülkeleriyle ilişkileri de gelişim göstermiştir. Gelinek noktada özellikle Türkiye ve Azerbaycan, Güney Kafkasya jeopolitiğini doğrudan şekillendiren aktörler haline gelmiştir. Güney Kafkasya'da dengeler değişmektedir. Ermenistan'ın bir devlet olarak Güney Kafkasya'daki varlığı, Azerbaycan ve Türkiye'nin garantörlüğü sayesinde mümkündür.

Güney Kafkasya'da Jeopolitik Değişim ve Güncel Gelişmeler.

Prof. Dr. Toğrul İSMAYIL - Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Öğretim Üyesi

Güney Kafkasya'da devletlerin tarihi ve siyasi ilişkileri çok uzun zamanlara dayandığı için bu coğrafyadaki tarihsel süreçler birbirine bağlı şekilde ilerlemiştir. Dolayısıyla bölgedeki olaylar genellikle birbirini takip etmekte ve tarihsel süreklilik göstermektedir. Bu nedenle jeopolitik ve tarihsel açıdan bir anlayışla meseleyi ele almak son derece önemlidir.

Bilimsel açıdan bakıldığında coğrafya ismini Kafkas Dağları'ndan almakta olup Türkiye'de genellikle "Kafkasya" terimi kullanılmaktadır. Bu coğrafya siyasal açıdan günümüzde güney ve kuzey olarak ayrılmış olsa da tarih boyunca bir bütün olarak var olmuştur. Çünkü burası, halkların geçiş noktasıdır.

Tarih boyunca kuzeyden güneye, güneyden kuzeye hep bir geçiş güzergâhı olmuştur. Bunun tarihî izleri bugün dahi görülebilmektedir. Kafkas Dağları üzerinde kurulan ve Sasani dönemine ait olan büyük surlar, bunun birer örneğidir. Kafkasların doğu bölgesinde yer alan ve güneyden kuzeye doğru uzanan ana geçiş güzergâhı üzerinde yer alan "Derbent" veyahut "Demirkapı Derbent", bir nevi bu geçidin tam ismidir. Derbent coğrafyası, eski çağlarda büyük orduların geçtiği bir güzergâh olmuştur. Günümüzde de bu özelliğini korumaktadır.

Kafkas Dağları, bölgeyi kuzey ve güney olmak üzere ikiye ayırmaktadır. Bu nedenle "Güney Kafkasya" ve "Kuzey Kafkasya" gibi ayrımlar yapılmaktadır. Dolayısıyla bölgedeki üç ana geçiş şunlardır: Birincisi Derbent'tir. İkincisi, zamanla doldurularak geçit hâline gelen, Osmanlı'nın da bir dönem hâkim olduğu bugünkü Abhazya bölgesi, yani Suhum bölgesidir. Üçüncüsü ise Çarlık Rusyası döneminde daha aktif hâle gelen, Gürcistan'la bağlantı kuran ve Rusların "Gürcü Askeri Yolu" olarak adlandırdığı geçittir. Bu yol, Kuzey Osetya ile Güney Osetya'yı birbirine bağlayan doğal bir geçittir; ancak geçiş oldukça zordur. Bu noktada özellikle kış şartlarında durum daha da zorlaşır.

Bu üç ana geçit noktası dışında geçiş mümkün olsa da özellikle büyük askeri araçlar ve birlikler açısından çok sınırlıdır. Derbent geçidi, coğrafyadaki en kolay taşımacılık yoludur. Bu nedenle ağır yük trenleri günümüzde halen bu güzergâhta işlemektedir. Rusya'dan başlayan hat, Derbent üzerinden Azerbaycan'ın kuzeyine, oradan Bakü'ye, ardından Gürcistan'a ve Sovyet döneminde sınır hattını takip ederek Zengezur üzerinden Nahçıvan'a, oradan da Ermenistan'ın Gümrü kentine ve Türkiye'de Kars'a kadar uzanır. Bu hat, Çarlık Rusya'dan günümüze uzanan demiryolu sisteminin ana omurgasıdır.

Azerbaycan'ın Zengezur Koridoru'nda ısrarcı olmasının nedenlerinden biri de söz konusu jeostratejik öneminden kaynaklanmaktadır. Bu hat, sadece tarihî değil, aynı zamanda doğal bir güzergâhtır. Ayrıca Nahçıvan ile Ermenistan arasında yer alan ve Culfa üzerinden Araz Nehri'ni geçerek İran'a uzanan bir demiryolu hattı da Sovyetler döneminde aktif olarak kullanılmıştır. Culfa, Güney Kafkasya'nın güney bölgeleriyle bağlantı kuran en önemli geçiş noktalarından biridir. Diğer bölgelerden geçiş, coğrafi açıdan oldukça zordur.

İkinci geçiş noktası, özellikle Azerbaycan bölgesinde yer alan Hudafferin Köprüsü'dür. Bu köprü, zamanında Ermenistan'ın teşvikiyle ve İran'ın baskısıyla işgal edilmek istenmiştir. Ancak Azerbaycan, topraklarını geri aldıktan sonra bölgenin kontrolünü tamamen ele geçirmiştir. Üçüncü geçit ise Azerbaycan'ın güneyine doğru indiğinizde Lenkeran-Astara bölgesindedir. Burada iki ayrı Astara yerleşimi vardır: biri Azerbaycan'da, diğeri İran'da yer alır. Aynı şekilde iki Culfa yerleşimi de mevcuttur: biri Azerbaycan'da, diğeri İran'dadır. Azerbaycan Türkleri genellikle bu bölgelere "Güney Azerbaycanlı" demektedir. İran, bu

10 Aralık 2024

coğrafyayı kendi toprakları olarak tanımlamaktadır. Hem coğrafi hem de jeopolitik açıdan ise “İran’ın kuzeyi” ya da “Güney Azerbaycan” gibi tanımlamalar da kullanılabilir.

Önemli geçitlerden biri de Gümrü’dür ve Ermenistan’daki tek büyük geçit konumundadır. Gümrü Anlaşması, 3 Aralık 1920 tarihinde imzalanmış önemli bir belgedir. Günümüzde Rusya Federasyonu’nun, daha doğrusu Sovyetler Birliği’nden kalan mirasla Gümrü’de askerî üs bulundurması tesadüf değildir. Rusya, bu anlaşmayı dayanak alarak burada kontrolünü sürdürmektedir. Gümrü, Ermenistan’ın doğal geçitlerinden biridir.

Bahsettiğim geçitler dışında dağların başından veya diğer noktalardan da geçiş mümkündür ancak bu coğrafyada büyük askeri birliklerin ve kitlelerin rahatça geçebileceği yollar son derece sınırlıdır. Bu nedenle Gürcistan coğrafyası ile güneyi bağlayan araziler diğerlerine göre daha elverişlidir. Türkiye açısından bakıldığında Batum Geçidi önemlidir. Sarp bölgesi, yani Hopa-Sarp hattı kontrollü bir geçittir. Türkiye bu bölgede yolları genişletmiştir. Posof üzerinden yeni bir geçit açılmış ve trafiğe daha uygun hâle getirilmiştir. Bunlar doğal iletişim yolları ve stratejik noktalar.

Coğrafyayı bilmeden bölgedeki gelişmeleri anlamak mümkün değildir. Bu, jeopolitik dengeleri doğrudan etkileyen unsurlardan biridir. Tarih boyunca bu coğrafya büyük güçlerin hâkimiyet alanı olmuştur ve sürekli bir mücadele söz konusudur. Bu mücadele, Güney Kafkasya’daki geçitleri kontrol etmek ve jeopolitik dengelere hâkim olmakla yakından ilişkilidir. Azerbaycan’da Elçi Bey döneminde başlatılan Türkiye ve Batı’ya dönük politikaların daha sonra Haydar Aliyev döneminde devam ettirilmesi, geliştirilmesi, daha da güçlendirilmesi ve en nihayetinde büyük projelerin sürdürülmesi durumundan söz edilebilir.

O dönemden beri Türkiye’ye en yakın yol olduğu için bilhassa Zengezur güzergahından boru ve ulaşım hatlarının oluşması esas fikri oluşturmaktaydı. Ancak Ermenistan’ın işgal girişimleri, özellikle İran’la sınıra kadar topraklarının işgal edilmesi, Azerbaycan topraklarının yüzde yirmisinin işgal edilmesi, iç siyasetin karıştırılmaya çalışılması, kargaşanın ortaya atılması, Azerbaycan devletinin ortadan kaldırılmaya çalışılması gibi girişimler de çok başarılı olamamıştır. Azerbaycan Türkleri, silahsız olmalarına rağmen mücadele etmeyi öğrenmişler ve bir siyasi birlik olmamasına rağmen toplumsal birliği ortaya koyabilmişlerdir. Elçi Bey ve daha sonra Haydar Aliyev’in yürüttüğü dengeli siyaset, bu anlamda son derece başarılı olmuştur.

Karabağ’daki işgalden dolayı Azerbaycan, bölgesel politikalarda Rusya’yı kısırtmamaya özen göstermiş, diğer yandan Türkiye’yle daha da yakınlaşarak dünyaya açılma

projesini devam ettirmiştir. Son yıllarda dünya çapındaki en büyük enerji projeleri Azerbaycan ve Türkiye’yle birlikte bu coğrafyada yapılmıştır. Örneğin Bakü-Tiflis-Ceyhan Boru Hattı ve Bakü-Tiflis-Erzurum Doğalgaz Boru Hattı gibi projeler başta olmak üzere petrol ve elektrik alanlarındaki işbirlikleri, bölgedeki önemli gelişmeler arasında yer almaktadır.

Azerbaycan-Türkiye arasındaki bu işbirlikleri, askeri-politik alanlarda da yükselmeye devam etmiştir. Eylül 2020 tarihinde 44 günlük “Vatan Savaşı Muharebesi” olarak da adlandırılan operasyonda Azerbaycan’ın Karabağ’daki işgal edilmiş alanları kurtarması, Ermeni askeri üslerini ortadan kaldırması ve bu süreçte Türkiye’nin verdiği destek, Türk Dünyası nezdinde unutulmayacak bir dayanışma ve işbirliği örneği oluşturmuştur. Bu bağlamda Azerbaycan Ordusu’nun şanlı zaferine ilaveten Türkiye’nin bu meselede özellikle Karabağ’ın işgalden kurtarılmasında önemli bir rolü olmuştur.

Azerbaycan’a verilen açık diplomatik, siyasi, askeri ve teknolojik desteğin en güzel örneklerinden biri de Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın Birleşmiş Milletler kürsüsünden en yüksek seviyede Karabağ meselesinin Azerbaycan’ın haklı davası olduğunu ve bu meselenin bir an önce çözülmesi gerektiğini dile getirmesi olmuştur. Takip eden süreçte Türkiye’nin Azerbaycan’la birlikte bu bölgede askeri tabikat yapması ve diğer meseleler, aslında Azerbaycan-Türkiye ilişkilerinde yeni bir aşamaya gelindiğini ortaya koymuştur.

Sonuç

Azerbaycan-Türkiye arasındaki işbirliği örneği, Türk Dünyası üzerinde de çok etkili olmuştur. Karabağ meselesinin olumlu şekilde bitmesiyle birlikte bölgedeki jeopolitik dengeler de değişmiştir. Artık Türkiye ve Azerbaycan olmadan Güney Kafkasya’nın geleceğine karar verebilmek mümkün görünmemektedir.

Karabağ meselesi, Ermenistan’ın da artık reel olarak “biz ne yapıyoruz?” sorusunu sordukları bir sürece dönüşmüştür. Nitekim Ermenistan’ın bir devlet olarak Güney Kafkasya’daki varlığı, Azerbaycan ve Türkiye’nin garantörlüğü sayesinde mümkündür. Etrafı Türklerle çevrili olan böyle bir devlet, buradaki varlığını sürdürmeyecek ve göç etmek zorunda kalacaklardır.

Bölgedeki dengelerin değişmesine yol açan faktörlerden biri de Gürcistan’daki gelişmeler ve politik bazı oyunlardır. Türkiye’nin bu meselelere daha hassas yaklaşması gerekmektedir. Zira Gürcistan’a tüm desteği veren Türkiye ile Azerbaycan’dır. Bu yüzden Türkiye ile Azerbaycan

10 Aralık 2024

arasındaki bağların zayıflaması halinde bölgedeki tüm projelerin ciddi şekilde yeniden değerlendirilmesi söz konusu olabilir. Bu bağlamda Avrupa Birliği'nin devreye girmesiyle Zengezur alternatifi daha önemli bir seçenek tekrar gündeme gelebilir.

Öte yandan yeni oyuncuların bölgeye girmesi, halihazırda bozuk olan dengelerin daha da karmaşık gele gelmesine yol açacaktır. Güney Kafkasya'daki jeopolitik rekabet devam ederken özellikle Türkiye'nin nasıl bir tavır sergileyeceği önemli meselelerden biri haline gelmiştir. Zira Rusya bölgedeki gücünü kaybetmekte ve bilhassa Ermenistan'ı artık kontrol edememektedir. Böyle bir ortamda Türkiye'nin daha net bir tablo ortaya koymasında fayda vardır. Bu kapsamda sadece lokal bir bürokratik yaklaşımla değil, aynı zamanda uzmanlarla, bölgeyi iyi bilen araştırmacılarla, çalışanlarla, yani farklı fikirlerin harmanlandığı ve görüşlerin ortaya konulduğu bir stratejinin geliştirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır.

Yazar Hakkında

Prof. Dr. Toğrul İSMAYIL - Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Öğretim Üyesi

Prof. Dr. Toğrul İsmayıl, Uluslararası İlişkiler ve Siyaset Bilimi alanında uzmanlaşmış bir akademisyendir. Moskova Devlet Üniversitesi Tarih Fakültesi'nden mezun olduktan sonra akademik kariyerine Azerbaycan'da başlamış ve daha sonra Türkiye'de devam etmiştir.

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır ve aynı zamanda bölüm başkanlığı görevini yürütmektedir. Çalışmaları, Avrasya, Kafkasya, jeopolitik analizler ve uluslararası ilişkiler konularına odaklanmaktadır.

Bilimsel araştırmaları, uluslararası akademik dergilerde yayımlanmış olup, bölgesel siyaset, stratejik analizler ve tarihsel perspektiflerle ilgili çeşitli makale ve kitapları bulunmaktadır. Bölgesel güvenlik, Türk Dünyası siyaseti ve küresel güç dengeleri üzerine önemli akademik katkılar yapmıştır. Ayrıca, ulusal ve uluslararası akademik konferanslarda konuşmalar yaparak, alanındaki güncel gelişmeleri değerlendirmektedir.

10 Aralık 2024

Uluslararası Güncel Sorunlar

Küresel ve bölgesel rekabet uluslararası ilişkilerde baş döndürücü bir değişim ve dönüşümle sonuçlanmaktadır. Devletler arası savaşlar, iç savaşlar, terörizm, ekonomik ve teknolojik rekabet, artan nüfus artışıyla birlikte kıt kaynakların her geçen gün daha da kritik hale gelmesi, düzenli ve düzensiz göçler, salgın hastalıklar devletlerin güvenlik anlayışını hızla değiştirmekte ve bu karmaşık ve hızla değişen gündemde karar almak ve uygulamak daha da zorlaşmaktadır.

Örneğin, Rusya-Ukrayna Savaşı nükleer silah kullanımını da içerecek şekilde her geçen gün daha tehlikeli hale gelirken, tüm dünya Gazze'deki soykırıma seyirci kalmaktadır. Terörizm tehdidi her geçen gün yeniden artarken, aynı ittifak içinde olan devletler bile müttefiklerine karşı tehdit oluşturan terör örgütlerine destek vermekten kaçınmamaktadır. Başta BM olmak üzere uluslararası örgütler bölgesel ve küresel sorunlara çözüm bulmakta yetersiz kalmaktadır.

Uluslararası güncel sorunları yakından takip etmek ve gelişmeleri doğru okumak dış politikada karar almak konusunda temel rolü oynamaktadır. İlgili devlet kurumları kadar üniversiteler ve düşünce kuruluşları da bu süreçte önemli rol oynamaktadır. Kapadokya Üniversitesi (KÜN) ve Ankara Kriz ve Siyaset Araştırmaları Merkezi (ANKASAM) iş birliğinde yürütülecek bu proje ile Uluslararası Güncel Sorunların bu konudaki uzmanlar ile tartışılması, ele alınması ve uluslararası bu sorunlara ilişkin olarak Türk Dış Politikasında alınacak kararlara ışık tutması amaçlanmaktadır.

Proje hakkında detaylı bilgiye;
<https://commonhorizon.kapadokya.edu.tr/> adresinden ulaşabilirsiniz.

Prof.Dr. Şafak OĞUZ

2019 yılında Doçentlik ve 2024 yılında Profesör unvanını alan Prof.Dr. Şafak OĞUZ, Türk Silahlı Kuvvetleri'ndeki (TSK) 23 yıllık hizmetinden sonra 2021 yılında emekli olmuştur. Görevi esnasında Birleşmiş Milletler (BM) ve Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) bünyesinde de çalışan OĞUZ, Kitle İmha Silahları, Terörizm, Uluslararası Güvenlik, Uluslararası Örgütler ve Barış ve Çatışma Çalışmaları konularında çalışmalar yapmaktadır. Prof.Dr. Şafak OĞUZ, halen Kapadokya Üniversitesi İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi Dekan Vekili olarak görev yapmaktadır. İyi derece İngilizce ve Almanca bilmektedir.

Prof. Dr. Mehmet Seyfettin EROL

Boğaziçi Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü'nden 1993'de mezun oldu. Boğaziçi Üniversitesi'nde 1995'de Yüksek Lisans çalışmasını tamamlayan Erol, 2005 yılında Ankara Üniversitesi'nde yaptı. 2009'da "Uluslararası İlişkiler" alanında doçent ve 2014 yılında da Profesörlük unvanlarını aldı.

Uzmanlık alanları, "Jeopolitik", "Kriz Yönetimi", "Güvenlik", "Türk Dış Politikası" ve "Türk Dünyası" olan Prof. Erol'un, bu konularda çok sayıda bilimsel makalesi ve kitabı bulunmaktadır.

Avrasya Dosyası, Karadeniz Araştırmaları, Gazi Akademik Bakış, Bölgesel Araştırmalar Dergisi, Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları dergileri editörlükleri ile TRT, Kanal A ve BBN Türk'te radyo-televizyon programları yapan, Türkiye'nin önde gelen dergi ve gazetelerinde köşe yazarlığı yapan-görüşleri yayımlanan Prof. Erol, bu çalışmalarından dolayı 2007'de Türk Dünyası Yazarlar ve Sanatçılar Vakfı (TÜRKSAY) "Türk Dünyası Hizmet Ödülü", 2015'de Türkiye Yazarlar Birliği (TYB) "Basın-Fikir Ödülü" başta olmak üzere çok sayıda ödüle layık görülmüştür.

Ufuk, Ankara ve Gazi Üniversitelerinde dersler veren Prof. Erol, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İİBF Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde öğretim üyesi olarak akademik çalışmalarını devam ettirmektedir. Türkiye'nin önde gelen düşünce merkezlerinde (ASAM, SDE, GSAM, USGAM) uzman ve kurucu başkan olarak görevler üstlenen Prof. Erol, 2016'dan bu yana Ankara Kriz ve Siyaset Araştırmaları Merkezi (ANKASAM) Kurucu Başkanı olarak bu alandaki faaliyetlerini devam ettirmektedir.